

Poročilo

Mednarodna konvencija ASEES na temo revolucija

Boston (ZDA), 21.–24. november 2013

Združenje za slovanske, vzhodnoevropske in evrazijske študije (Association for Slavic, East European and Eurasian Studies) je v Bostonu pripravilo 45. redno konvencijo. Naslov konvencije je bil Revolucija, prispevki pa so obravnavali znanstvene, politične, režimske, eklezialne in druge vidike revolucije. Boston kot zibelka ameriške revolucije je bil primeren kraj za študij ključnih zgodovinskih in družbenih dogodkov. Skoraj dva tisoč znanstvenikov in raziskovalcev je predstavilo najnovejše izsledke glede razvoja študij o revoluciji z vidika panog, kakor so sociologija, zgodovina, politologija, primerjalna književnost, teologija in drugo. Medtem ko nas je bila večina udeležencev z ameriških univerz, so mnogi strokovnjaki prišli iz držav s področja nekdanje Sovjetske zveze in srednje in vzhodne Evrope. Tudi znanstveniki iz Slovenije so bili dobro zastopani. V poročilu je le nekaj utrinjkov s te velike mednarodne konference; proti koncu še posebej omenjam znanstvene prispevke slovenskih udeležencev.

Svež vpogled v skoraj revolucionarno stanje Cerkve v nekdanjih komunističnih deželah so dali prispevki o odnosih med državo in verskimi skupnostmi. Profesor Frank Čibulka je spregovoril o podatkih sekularizacije in ateizacije iz (nekoč) krščanske srednje Evrope. Kako razložiti, da le 19 % Čehov in 16 % Estoncev veruje v Boga, vendar v teh istih državah 50 in 54 % vprašanih veruje v obstoj duha živo tvorca («spirit of life force»). Zgodovinski trendi so presunljivi: leta 1915 se je 90 % Čehov opredelilo za katoličane in leta 1991 še 39 %. Odkod upad? Po drugi strani pa Slovaška uživa večjo versko pripadnost. Tam 63 % anketiranih veruje v Boga in 62 % prebivalstva pripada rimskokatoliški Cerkvi (RKC). Kako ob tej primerjavi nadalje razložiti Poljsko, kjer po zadnjih podatkih 88 % prebivalstva pripada RKC, toda le 79 % jih veruje v Boga in zgolj okoli 40 % vseh prebivalcev obiskuje sveto mašo vsak teden? Predavatelj je naštel nekaj možnih razlogov za meddržavne razlike v vernosti: stopnja modernizacije in globalizacije (Slovaška in morda tudi Poljska sta manj modernizirani kakor preostale države); zgodovinski dejavniki, kakor je narodno izročilo (ponekod igra Cerkev večjo vlogo kot simbol narodne identitete), in različne stopnje komunistične represije; kakovost in karizmatičnost verskih voditeljev; navzočnost spolnih zlorab in drugih škandalov med duhovniki in (ne) popularne zahteve Cerkve do države.

Sabrina Ramet z norveške Univerze znanosti in tehnologije je skušala prikazati razloge za upad javne podpore RKC na Poljskem, kjer je od leta 1999 dalje v le šestih letih pozitivno ovrednotenje Cerkve padlo z 90 % na 50 % anketiranih. Res je, da je tamkajšnja skupnost RKC od države dosegla sprejetje restriktivne zakonoda-

je o splavu in o poučevanju spolne vzgoje in uvedbo verouka v šolah – in pri tem ni nujno izgubila naklonjenosti. A upad gre po mnenju Rametove pripisati dejstvu, da Cerkev v novem režimu ne more več igrati vloge upornika proti nasilnemu komunističnemu režimu in zaščitnika preganjanih, kakor je bilo to v času Solidarnosti iz sedemdesetih in osemdesetih let. Še več, v javnost prihajajo vedno številnejša razodetja o kolaboraciji duhovnikov z nekdanjim režimom; proti njemu se je RKC sama mučeniško borila. Vsaj od 10 do 15 % duhovščine naj bi sodelovalo ne samo s komunističnim režimom, temveč neposredno z nekdanjo službo državne varnosti. Podatki s Poljske so pretresljivi tudi na drugih področjih: več ljudi bolj zanimata »mir in tišina« kakor pa »vera v Boga«. Tretjina duhovnikov priznava izkušnjo rednih spolnih odnosov, 12 % duhovščine živi v rednem razmerju z žensko in 10 % jih priznava starševstvo.

Leah Anderson s kolegija Wheaton je spregovorila o postopkih vračanja imetja, ki ga je komunistični režim zasegel verskim skupnostim na Češkem in na Slovaškem. Kljub temu da je število vernikov na Češkem vse manjše, sodobno češko povračanje imetja pomeni enega najboljšežnejših programov vračanja premoženja. Razlog za to je iskati v množični javni podpori za rehabilitacijo političnih zapornikov, ki se je v začetku devetdesetih prenesla tudi na področje vračanja imetja verskih skupnosti. Zaradi povečanega števila ustanovitev verskih skupnosti, v katerih imajo uradni predstavniki zakona pravico do državne finančne pomoči, pa je pritisk na državni proračun spodbudil politike, da čimprej vrnejo premoženje verskim skupnostim. Te skupnosti bi drugače v prihodnosti lahko zahtevale večje prispevke države. Drugače je na Slovaškem. Tam kljub večji vernosti prebivalstva postopek vračanja cerkvenega imetja ni bil tako uspešen kakor na Češkem. Pred osamosvojitvijo so slovaški nacionalistični in desno usmerjeni politiki raje igrali na karto skomin po ugodnostih komunizma in tako glasovali proti zakonskim predlogom restitucije. Šele v času po osamosvojitvi, ko so ti isti politiki uvideli, da bodo glasove pridobili s podporo narodni istovetnosti – ki je na Slovaškem tesno povezana s katolištvom –, je politična podpora projektom vračanja premoženja zrasla. Kot posledica tega je narasla tudi politična prednost neokatoliških politikov.

Veronika Aplenc z univerze Pennsylvania je ponudila zanimivo razlago nepričakovanega prepleta jugoslovansko-revolucionarne in katoliške identitete ob slovenskem ljudskem izročilu. Aplencjeva je primerjala dva spomenika, ki sta postavljena neposredno skupaj na travniku pred planinsko kočjo v Kamniški Bistrici: kapelica lurške Matere božje in obeležje Osvobodilne fronte. Spomini na bratomorno drugo svetovno vojno in na povojne poboje narekujejo nezdržljivost takšnih spomenikov. Toda ljudski pejsaž, v katerih stojita spomenika, nakazuje združljivost njune funkcionalnosti v smislu narodne dediščine. Po eni strani lurška kapelica, ki je resda podobna mnogim drugim katoliškim kapelam, povezuje elemente katolištva z identiteto slovenstva. Kamni, položeni v križ, so na primer prineseni z raznih koncev slovenskih pokrajin in nakazujejo, da je slovensko izročilo v prvi vrsti katoliško: vera torej pomeni temelj slovenstva. Po drugi strani pa obeležje OF sporoča, da je slovensko narodno izročilo istovetno z mitom OF. Znamenje OF v obliki stebra je po obliki sorodno katoliškim (kužnim) znamenjem, njegova poslikava pa

spominja na ikonografijo križevega pota. Toda čeprav znamenje OF uporablja katoliško formo, jo vsebinsko zapolnjuje s poslikavo pričevanj o trpljenju in o žrtvah partizanov OF. Antifašistično in antikatoliško razporejeni gverilski partizani so naslikani na raznih postajah tega »križevega pota« in se kakor Kristus žrtvujejo za narod. Kar torej po mnenju Aplenčeve združuje oba spomenika in njuno poudarjanje narodne istovetnosti, sta geografsko sožitje in združitvev dveh vsebin v sorodnosti umetniške forme. Aplenčeva seveda ni naivna v interpretaciji (ne)sorodnosti obeh pogledov na narodno identiteto. Poudarja pa, da lokalno sožitje spomenikov in dopuščanje obstoja obeh objektov v očeh krajevne skupnosti pomeni možnost postopnega združevanja pogledov na preteklost in na sedanjost.

Z vidika odnosa do komunistične preteklost in do sedanjosti sem predstavil študijo o lustraciji in religiji. Raziskava izhaja iz mojih poprejšnjih kvalitativnih študij zglede lustracije in številnih intervjujev. Tokrat pa sem se osredotočil predvsem na povezavo med filozofijo lustracije in statističnimi podatki prek regresijskih analiz. Te analize pokažejo, da verske tradicije dolgoročno vplivajo na navzočnost in na odsotnost lustracije v raznih državah. Dokazoval sem, da se države, ki so – tradicionalno gledano – bolj katoliške ali protestantske, bistveno bolj soočajo s preteklostjo prek lustracije kakor pa družbe, ki so tradicionalno bolj pravoslavne in muslimanske.

Naslednji trije prispevki so še posebno obravnavali pereča vprašanja slovenske družbe. Ana Bračič z univerze Stanford je predstavila študijo o vprašanju diskriminacije romskih skupnosti v Sloveniji in jo primerjala s Hrvaško. Prek kvalitativne in kvantitativne analize je naprej zavrnila hipotezo, da se diskriminacija zniža v državah, ki kandidirajo za vstop v Evropsko unijo. Mnogi namreč predpostavljajo, da pritiski EU proti diskriminaciji vodijo v večjo družbeno vključenost romskega prebivalstva. Bračičeva pa v izvornih raziskavah prek tako imenovanih iger zaupanja v Sloveniji in na Hrvaškem odkriva, da diskriminacijo najbolj znižajo nevladne organizacije, ki vključujejo tako romske kakor neromske prebivalce. Pri tem je še posebej izpostavila uspešnost sodelovanja na področju Murske Sobotice, ki se razlikuje od področja Novega mesta ali hrvaškega Čakovca. Še več, pri zniževanju diskriminacije Romov so najbolj uspešne tiste organizacije in društva, ki vzklijejo na lokalni in ne na državni ravni in v katerih Romi igrajo ključno vlogo pri nastajanju in podpori raznih iniciativ.

Tjaša Učakar z ljubljanske univerze je spregovorila o menjavi družbenih pogledov na delavce migrante v Sloveniji. Pokazala je na razne oblike diskriminacije delavcev iz nekdanjih jugoslovanskih republik v obdobjih pred procesom slovenske neodvisnosti, med njim in po nem. Še pred nekaj leti je bilo splošno javno mnenje v sozvočju z uspešnimi zaposlovalci na področju gradbeništva, ki so zaposlene priseljence pogosto obravnavali v obliki balkanofobije in jim grozili kot drugorazrednim »seljakom«. Največ ksenofobije naj bi bilo prav v času ekonomskega blagostanja. Toda po izbruhu ekonomske krize so na površje prišla druga občutja. To naj bi bilo posledica priznavanja nestabilnosti tako slovenskega gospodarstva kakor tudi vrednot in zagovora človekovih pravic. Zgodbe migrantskih delavcev so po krizi postopoma prišle med širšo javnost in jo šokirale. Javnost po razkritih zgod-

bah izkoriščanja iz Vegrada ali Stadiona Stožice ksenofobije ni več podpirala, ampak se je nad tem v glavnem zgrozila. Bistveno občutje ni bilo več, da priseljeni delavci Slovencem spodkopavajo službena mesta, ampak da je delavce treba zaščititi. Solidarnost z migrantskimi delavci je po mnenju Učakarjeve postala del politike pravičnosti.

Ana Ješe Perković je spregovorila o Evropski uniji in o procesu demokratizacije na tako imenovanem »Zahodnem Balkanu«. Kot glavne faktorje demokratizacije je predstavila vpliv EU, kot ovire pa pomanjkanje demokratičnih tradicij, vojne v devetdesetih in geopolitično negotovost celotne regije. Politične elite v regiji pogosto le retorično zagovarjajo pravila in zakonodajo EU. Njihov cilj je oblast in ne nujno pridružitve k EU. Motivacija za pridružitve k EU tako daje prednost domačim političnim interesom.

Ta in druga razmišljanja o spremembah in »revolucijah« srednje in vzhodne Evrope in Evrazije so dobila odmev tudi v društvu *Society of Slovene Studies* (SSS), ki na teh konvencijah sodeluje že vrsto let. Člani SSS smo se najprej srečali z ambasadorjem Republike Slovenije v ZDA, Božom Cerarjem, ki je med drugim na konferenci predstavil težko razrešljivo problematiko izbrisanih. Na srečanju z SSS je ambasador govoril o novi pobudi ambasade, in to o tako imenovani znanstveni nagradi Luisa Adamiča. Ta nagrada bi po njegovem pripomogla k večjemu povezovanju med ZDA in Slovenijo na ravni znanstvenih raziskav. Poleg tega je ambasador povabil slovenske raziskovalce v ZDA k tesnejšemu sodelovanju med seboj in s Slovenijo, kakor si v zadnjem času še posebno prizadevamo pri ustanavljanju posebnega sklada *Slovenian Education Foudation*. Ob koncu poročila naj dodam, da me je društvo SSS imenovalo za urednika društvenega znanstvenega biltena, ki kot *newsletter* teži k večji ozaveščenosti in k boljšemu znanstvenemu povezovanju med strokovnjaki prek zgodovinskih, filozofskih, teoloških, socioloških in drugih panog.

Peter Rožič